

Onderzoek: kinderopvang en thuis twee gescheiden werelden

Maar liefst 1485 ouders en professionele opvoeders deden mee aan het onderzoek 'Hoofdstudie kinderopvang' van de Rijksuniversiteit Leiden. Een onderzoek met opmerkelijke resultaten. Want de opvoedingssituaties thuis en in de kinderopvang blijken nogal van elkaar te verschillen. En: van bewust afstemmen van die opvoeding is geen sprake. Drie van de onderzoekers over hun belangrijkste bevindingen.

Louis Tavecchio, Rien van IJzendoorn en Geert Jan Stams

Wat zijn de overeenkomsten en verschillen tussen 'opvoeding thuis' en 'opvoeding in de kinderopvang' voor kinderen in de leeftijd van nul tot en met zes jaar? Vanuit de Rijksuniversiteit Leiden deden wij hier een landelijk onderzoek naar. Bovendien keken wij naar de kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang, en vergeleken die met de kinderopvang in het buitenland. Aan het onderzoek namen 521 kinderopvangwerkers (leidsters van kinderdagverblijven en naschoolse opvangcentra, gastouders en oppassen), 520 moeders en 450 vaders deel, van 568 kinderen werd de afstemming van de opvoeding onder de loep genomen.

Uit het onderzoek blijkt dat ouders niet alleen anders over opvoeding denken dan kinderopvangwerkers, zij gaan ook daadwerkelijk anders met de kinderen om. Daarnaast blijkt dat ouders de kwaliteit van de relatie tussen hun kind en de kinderopvangwerker anders beoordelen dan de kinderopvangwerker zelf. En - niet zo verwonderlijk - vader en moeder stemmen bijna altijd meer met elkaar overeen in de opvoeding dan met de kinderopvangwerker, ze zitten meer op een lijn. Kortom thuisopvoeding en kinderopvang lijken

nauwelijks op elkaar afgestemd te zijn. Je zou kunnen spreken van twee gescheiden werelden.

Verschillen in opvoedingsstijl

Allereerst vonden wij verschillen in opvoedingsstijl. Moeders zeggen hun kind meer te ondersteunen dan vaders en de werkers in de kinderopvang. Zij geven dus aan meer warmte en acceptatie te tonen. Dit verschil in opvoedingsstijl werd ook gevonden tussen moeders en leidsters in de naschoolse opvang, hier is het verschil met de vaders minder groot. Moeders geven ook vaker uitleg als zij wat willen veranderen in het gedrag van hun kind. Verder blijkt de oppas thuis wat meer autoritair ingesteld te zijn dan de ouders. In de drie overige opvangsoorten is dit net andersom: bij kinderdagverblijven, naschoolse-opvangcentra en gastouders blijken de ouders juist wat autoritairder dan de kinderopvangwerkers.

Een goede en intensieve onderlinge communicatie zou kunnen leiden tot een betere afstemming tussen de thuissituatie en de opvang, zou je denken. Maar uit ons onderzoek blijkt dat onderlinge communi-

'Gastouders doen opvoedkundig niet onder voor de leidsters in kinderdagverblijven en naschoolse-opvangcentra.'

catie verschillen in opvoedingsstijl tussen ouders en kinderopvangwerker niet wegpoetst. De grootste verschillen in opvoedingsstijl werden zelfs gevonden bij de oppas thuis en in de kleinschalige gastouderopvang, waar communicatie en het zoeken naar onderlinge afstemming zo belangrijk (lijken te) zijn.

Wat kan het gebrek aan afstemming voor een kind betekenen? Uit het onderzoek blijkt dat hoe meer moeder en kinderopvangwerker verschillen in opvoedingsstijl, hoe geringer het welbevinden van het kind in de opvangsituatie is. Wanneer de kinderopvangwerker minder ondersteunend is dan de moeder, voelt het kind zich tijdens de opvang minder op zijn gemak. Dit is ook het geval als de moeder en de kinderopvangwerker verschil vertonen in autoritaire opvoedingsstijl, dat wil zeggen in hoe zij het kind leren te gehoorzamen en zich te houden aan de gestelde regels en normen.

Het zou daarom beter zijn als ouders en werkers reeds vóórdat het kind naar de opvang gaat met elkaar praten over de belangrijkste zaken rond de opvoeding. Dan zou de gezamenlijke opvoedingstaak van ouders en kinderopvangwerkers op een hechtere basis tot stand kunnen komen. (Zolang ouders echter door de lange wachtlijsten 'blij moeten zijn' met een plaats in welk kinderdagverblijf dan ook, zal er van een zorgvuldige koppeling weinig terecht kunnen komen.)

Verschillen in opvoedingsdoelen

We constateerden ook verschillen in opvoedingsdoelen. De kinderopvangwerkers benadrukken als opvoedingsdoelen 'conformiteit' (je aan regels en voorschriften houden en gehoorzaam zijn) en 'sociaal gevoel' (je kunnen inleven in en begrip hebben voor de ander) wat meer dan de ouders. De ouders vinden juist 'autonomie' (verantwoordelijkheidsgevoel en het zelfstandig kunnen oordelen) en 'prestatie' (ijverig en ambitieus zijn en goede schoolresultaten behalen) belangrijker.

FOTO: CAREL BURENTHING

Behalve verschillen in opvoedingsstijl en -doelen, vonden wij ook verschillen in opvoedingsgedrag. Wij hebben bekeken of de verschillende opvoeders konden inspelen op de behoeften van de kinderen, met andere woorden blijken gaven van sensitiviteit. Het blijkt dat ook hier kinderen worden geconfronteerd met uiteenlopend pedagogisch gedrag van hun opvoeders. In een aantal gevallen gedroeg de leidster zich sensitiever dan de ouder. Maar het kwam ook voor dat de ouders sensitiever waren dan de leidster. In de naschoolse opvang blijken moeder en leidster wat meer overeen te stemmen in sensitiviteit.

Tevreden over uitwisseling

Over het algemeen waarderen de kinderopvangwerkers hun relatie met de ouders positiever dan de ouders zelf. Ouders en kinderopvangwerkers zijn wel nagenoeg even tevreden over de uitwisseling van informatie met elkaar.

Over de kwaliteit van de relatie tussen hun kind en de kinderopvangwerker blijken ouders anders (soms positiever, soms negatiever) te oordelen dan de kinderopvangwerkers. De meningsverschillen zijn het grootst in de naschoolse opvang. Vaders schatten de kwaliteit van de relatie tussen hun kind en de kinderopvangwerker over het algemeen wat lager in dan de andere opvoeders, vaders zijn wat gereserveerder in hun uitlatingen daarover. Betere communicatie leidt tot minder verschillen in beoordeling van de relatie tussen kinderopvangwerker en kind. Ook leidt meer communicatie tot meer welbevinden van het kind, zoals ouders en kinderopvangwerkers waarnemen.

Kwaliteit redelijk tot goed

Gezinsopvoeding en kinderopvang het blijken twee gescheiden circuits te zijn. De verschillende opvoeders communiceren wel met elkaar, maar stemmen de opvoeding niet erg op elkaar af. Zou dit geconstateerde gebrek aan afstemming verband houden met de kwaliteit van de opvang?

Voordat we dat konden bestuderen, moesten wij een algemene indruk krijgen van de kwaliteit van de kinderopvang. Daarom vergeleken we de opvang in Nederland met die in het buitenland. Ook werd nagegaan welke kenmerken van de opvang van invloed zijn op de kwaliteit. Bij de vaststelling van 'kwaliteit' keken wij onder meer

naar aankleding van het dagverblijf, persoonlijke zorg, ontwikkelingsmogelijkheden voor de kinderen, mogelijkheden tot sociale omgang en de structuur van het programma. Ook werd gekeken naar de omgang tussen kinderopvangwerker en kind.

De kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang blijkt redelijk tot goed te zijn. Vooral de kinderdagverblijven kunnen de internationale vergelijking goed doorstaan. Deze werksoort blijkt zich te kunnen meten met de beste Amerikaanse, Zweedse en Duitse kinderopvang. Nederlandse kindercentra vallen op door de kwaliteit van het aanwezige (spel-)materiaal, de structuur van het dag- en weekprogramma en de mogelijkheden voor sociale ontwikkeling van de kinderen. Er ligt minder accent op de persoonlijke verzorging en op het bevorderen van de motorische en verstandelijke ontwikkeling en de creativiteit. Ook de kwaliteit van de naschoolse opvang blijkt goed te zijn. En gastouders doen niet onder voor de opvoeders in kindercentra en naschoolse opvang. Zij gaan sensitief met de kinderen om en zijn weinig autoritair. Bovendien besteden gastouders vergeleken met andere kinderopvangwerkers de meeste tijd aan de communicatie met de ouders.

Enthousiasme voor het zware werk

In hoeverre speelt de kwaliteit van de kinderopvangwerker zelf een rol in die van de opvang? We vergeleken kenmerken als leeftijd, vooropleiding, ervaringsjaren en werktijd. En kwamen tot verrassende conclusies. Zo lijken in de naschoolse opvang jongere opvoeders het over het algemeen 'beter te doen' dan oudere, terwijl het in de kinderdagverblijven juist de oudere leidsters zijn die door de bank genomen meer kwaliteit lijken te bieden dan de jongere. En, tegen de verwachting in minder ervaring, minder beroepsgerichte opleiding en minder werktijd gaan samen met een hogere kwaliteit. Hoe is dit te verklaren?

Dat een hogere opleiding minder kwaliteit zou betekenen, komt misschien doordat hbo-opleidingen niet direct opleiden voor het uitvoerend werk in de kinderopvang en hbo-ers zich wellicht onderbenut voelen als ze uitsluitend uitvoerend werk moeten verrichten. Misschien moet de conclusie wel luiden: hoger dan de eis - voor kindercentra minimaal LK of mbo - leidt niet tot be-

tere kwaliteit, eerder tot minder. Dat is iets anders dan hoe minder opleiding, hoe beter de kwaliteit.

Daarbij komt dat voor werkers in de kinderopvang de betaling achterblijft bij hun verantwoordelijkheid. Het loopbaanperspectief lijkt ook weinig rooskleurig te zijn. Vanwege de nogal platte organisatiestructuur biedt de kinderopvang bijna geen mogelijkheden om hoger op te komen en het werk blijft gedurende vele jaren hetzelfde. Dat kan je als je hoger opgeleid bent het ontevreden gevoel geven dat je jouw mogelijkheden onvoldoende benut en dat je niet naar waarde wordt geschat. Waarschijnlijk zal dat de kwaliteit niet ten goede komen. Of het gevoel van onderbenutting terecht is, valt overigens te betwijfelen. Het zal eerder de weerspiegeling zijn van de maatschappelijke onderwaardering voor het uitvoerend pedagogisch werk, dat vaak wordt gezien als, populair gezegd, 'wat tuten met kinderen'. Het werk in de kinderopvang is in werkelijkheid echter ingewikkeld en vereist daarom veel kennis, vaardigheden en inzicht.

Voorts is het mogelijk dat leidsters met minder werkuren en minder ervaringsjaren meer enthousiasme voor het zware werk kunnen opbrengen. Daarnaast beleven ze wellicht minder de spanning tussen ideaal en werkelijkheid van de kinderopvang.

Dat leidsterkenmerken als ervaringsjaren, omvang van de aanstelling en in zekere zin ook opleidingsniveau negatief samenhangen met de kwaliteit van de opvang wijst eens te meer op de noodzaak het loopbaanperspectief in de verzorgende beroepen in overeenstemming te brengen met het belang ervan. Wie zal immers het grote maatschappelijke belang van de opvoeding van de jongste leden van de nieuwe generatie betwisten? Hier ligt duidelijk een belangrijk doel van nieuw te ontwikkelen beleid: een herwaardering van functies in de zorgsector, in dit geval het uitvoerend pedagogisch werk in de kinderopvang.

Het welbevinden van de kinderen

Opvallend is dat kenmerken van de opvang zoals het aantal kinderen per leidster en de groepsomvang het verschil in kwaliteit tussen kindercentra niet kunnen verklaren. De oorzaak hiervan is waarschijnlijk dat door de regelgeving van de overheid in ons land kinderdagverblijven in dit opzicht nog

FOTO: WILBERT VAN WORSSEL

'Als moeder en kinderopvangwerker overeenkomen in opvoedingsstijl voelt het kind zich lekker op zijn gemak ...'

maar nauwelijks van elkaar verschillen. Daarmee blijven de genoemde kenmerken wel degelijk noodzakelijke voorwaarden voor een minimum kwaliteitsniveau, maar kunnen verschillen boven dit in Nederland vastgestelde minimumniveau er niet mee worden verklaard. Strikte minimumeisen kunnen ook de reden zijn van de gunstige positie die de Nederlandse kinderopvang inneemt in de internationale vergelijking van kwaliteit.

Het is opmerkelijk dat tevredenheid bij alle betrokken opvoeders – ouders en professionele opvoeders – over de onderlinge communicatie en ook de tijd die voor overleg wordt gebruikt, geen samenhang vertoont met kwaliteitsverschillen. Daar naast bleken de opvoedingsopvattingen van kinderopvangwerkers nauwelijks verband te houden met de kwaliteit van hun werk en leken ook de verschillen van mening tussen ouders en kinderopvangwerkers in dit opzicht niet relevant. Daarbij dient te worden bedacht dat opvoedingsopvattingen en opvoedingsgedrag niet veel met elkaar te maken lijken te hebben. Telkens weer blijkt dat wat mensen zeggen over de opvoeding nauwelijks samenhangt met wat ze doen.

De resultaten uit het onderzoek wijzen op het belang van communicatie voor het welbevinden van de kinderen in de opvang. En uit Amerikaans onderzoek blijkt dat een betere communicatie tussen ouders en kinderopvangwerkers samen gaat met een betere kwaliteit van de opvang in kinderdagverblijven. Maar uit onze onderzoeksgegevens blijkt nauwelijks samenhang tussen communicatie en kwaliteit. Het gebrek aan verband tussen communicatie en kwaliteit is niet goed te verklaren. De relatief kleine kwaliteitsverschillen tussen dagverblijven zijn hier wellicht de oorzaak van.

Kwaliteit in de toekomst

Ons onderzoek heeft plaatsgevonden op een tamelijk gunstig tijdstip. Zo valt te wijzen op de nawerkingen van de Stimuleringsmaatregel, tal van randvoorwaarden voor kwaliteit die zijn opgenomen in wettelijke bepalingen en de formulering van pedagogische beleidsplannen. Maar, de flexibilisering en commercialisering van de kinderopvang leiden tot nieuwe vragen over kwaliteit die de komende tijd ruime aandacht moeten krijgen. Het verbeteren of ten minste handhaven van, in het bijzonder, de pedagogische kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang heeft daarbij de hoogste prioriteit.

Wat de kinderopvang nu nodig heeft zijn kinderopvangwerkers die op de werkvloer

kunnen communiceren met ouders en met elkaar en die het pedagogisch beleid om kunnen zetten in pedagogisch handelen. Het is een mooie opsteker voor jou als leidster op een kinderdagverblijf dat de kwaliteit van je zware werk de vergelijking met die van Amerikaanse, Zweedse en Duitse kindercentra ruimschoots kan doorstaan. Dat is een goed uitgangspunt voor behoud en uitbouw van kwaliteit in de toekomst.

L. W. C. Tavecchio, M. H. van IJzendoorn, M. J. E. Verhoeven, E. J. Reiling, en G. J. J. M. Stams, Hoofdstudie Kinderopvang / Kinderopvang in Nederland: een empirisch onderzoek naar de afstemming tussen ouders en professionele opvoeders in relatie tot de kwaliteit van kinderopvang. Vakgroep Algemene Pedagogiek, Rijksuniversiteit Leiden, Leiden, 1996.

Het onderzoek werd uitgevoerd in opdracht van het bureau Programmerings College Onderzoek Jeugd (PCOJ), en gesubsidieerd door het Ministerie van VWS. Het bestond uit twee delen: (1) een groot schalig onderzoek waarin gebruik is gemaakt van vragenlijsten en (2) een kwalitatief onderzoek waarin ouders en kinderopvangwerkers zijn geïnterviewd en geobserveerd. De ouders van het kind en de bij hem of haar betrokken kinderopvangwerker verschaften de informatie waarvan in het onderzoek gebruik is gemaakt. Het onderzoeksverslag is nog niet openbaar.